

Тема. Козацько-селянські повстання 20–30-х років XVII ст.

Мета: визначати причини повстань 20–30-х років XVII ст., розглянути хід національно-визвольних повстань під проводом Т. Трясила, І. Сулими, П. Павлюка, Я. Острянина, Д. Гуні, з'ясувати їх значення; на основі історичних джерел навчити учнів аналізувати й узагальнювати історичні явища та події, порівнювати їх, визначати їх суть, причини і значення, давати характеристику історичним особистостям; на прикладах героїчної боротьби повстанців виховувати в учнів почуття патріотизму та почуття гордості за український народ.

Основні поняття: «національно-визвольний рух», «Куруківська угода», «Ординація Війська Запорозького».

Обладнання: текстові та візуальні історичні джерела, портрети керівників національно-визвольних повстань.

Тип уроку: урок вивчення нового матеріалу

Хід уроку

I. Організаційний момент

Міні-інтерв'ю. Відповідаємо тільки прикметниками

- Яким був попередній урок? (важким, цікавим...)
- Якою була перерва? (веселою, короткою...)
- З яким настроєм ви прийшли на урок? (гарним, сумним, надзвичайно веселим...)
- А яка зараз повинна бути атмосфера на уроці, щоб ви змогли засвоїти нову тему? (робоча)
- Отже, давайте створимо таку робочу атмосферу.

II. Перевірка домашнього завдання

Вчитель: на минулому уроці ми з вами розглянули історичну постать – гетьмана П. Конашевича – Сагайдачного та ознайомилися з добою героїчних походів (самостійна робота + хмаринка слів)

А зараз взаємоперевірка і виставлення оцінок

II. Мотивація навчальної діяльності

Вчитель: соціально-економічне і політичне становище України на початку XVII ст. ускладнюється, зростає невдоволення українського населення, і це все впливає на розгортання національно-визвольного руху. Це визначення ми з вами вивчали. Давайте пригадаємо.

Національно-визвольний рух — масовий рух різних станів населення за політичну, соціальну релігійну свободу всього народу.

Запис дати та теми уроку! (протягом уроку роблять конспект, записуючи основні терміни та роки)

III. Повідомлення теми та мети уроку

Уривок вірша

IV. Сприйняття та усвідомлення навчального матеріалу

4.1. Польсько-козацький збройний конфлікт 1625 року

Учитель. У вересні 1625 р. польська влада відправила на Київщину 30-тисячне військо під командуванням Станіслава Конєцпольського, щоб приборкати непокірних козаків. Проти них виступило місцеве населення та запорожці під командуванням гетьмана Марка Жмайла. **Фото Марка Жмайла**
Відбулася велика битва біля **Курукового озера**, але жодна зі сторін не досягла перемоги. Почалися переговори. У козацькому середовищі посилюється поміркована течія. Марка Жмайла було усунуто від гетьманства, і булаву було

передано Михайлу Дорошенку, який підписав з Конєцпольським мирну Куруківську угоду.

Куруківська угода (1625)

Козацький реєстр був визначений у 6 тис.

Ті, хто не увійшов до реєстру, мали повернутися до маєтків своїх власників.

Тисяча реєстровців мали на Запорожжі перешкоджати втечам селян.

Козаки мали відмовитися від морських походів, не підтримувати відносини з іншими державами, не втручатися в релігійні справи

Робота з документом

Вчитель: У вас на парті є документ, в якому О. Бойко дав оцінку «Куруківській угоді» ознайомившись з нею ви висловлюєте свою думку, чи згодні ви з оцінкою і свою думку аргументуйте.

Документ

«Куруківська угода була компромісом між офіційною польською владою та верхівкою козацтва, але вона зовсім не задовольняла інтереси більшості повсталих, які мусили повертатися у кріпацтво. Саме тому вона прискорила остаточний поділ козацтва на дві групи: заможне реєстрове козацтво, яке дотримувалося поміркованої лінії та йшло на компроміси з урядом, і нереєстрове, яке посідало радикальну позицію».

Запитання Чи згодні ви з оцінкою Куруківської угоди, яка подається в цьому документі?

Робота з картою

Користуючись картою атласу назвіть місце, де восени 1625 р. відбулася вирішальна битва між козаками під проводом Марка Жмайла польським військом під командуванням С. Конєцпольського.

4.2. 1630 р. «Тарасова ніч»

Учитель: куруківська угода посилила суперечності між козаками – тими, хто потрапив до реєстру, і тими, хто лишився поза ними. Хто не потрапив до реєстру називали нереєстровці, і їх була більшість. Нереєстровці обрали гетьманом Тараса Федоровича, більш відомого під прізвиськом «Трясило». Федорович закликав українське населення приєднуватися до козаків. Його військо налічувало понад 30 тисяч осіб. Вирішальна битва відбулася під Переяславом. 20 травня 1630 р. козаки влаштували карателем «Тарасову ніч», знищивши багато офіцерів-шляхтичів – представників найвпливовіших польських родів. Успішні дії повстанців, невдоволення найманців, яким затримували платню, схилили С. Конєцпольського до переговорів. 29 травня 1630 року було підписано Переяславську мирну угоду, яка підтверджувала умови попередньої – Куруківської. Повстання під проводом Трясила було першим збройним виступом козаків, який мав яскраву національно – визвольну спрямованість.

Робота «Портрет та історична довідка»

На д/з вам було дано випереджальне завдання скласти історичний портрет ватажків повстання 20-30-х р.

Історична довідка

Тарас Федорович (Трясило)

- Обіймав посаду корсунського полковника, а з 1629 р. — козацький гетьман.
- Навесні 1630 р. очолив повстання проти польської влади на Київщині та Полтавщині.
- Завдав поразки польським військам під Корсунем і здобув Переяслав, який польські війська так і не змогли відбити у повстанців.
- 20 травня 1630 р. влаштував полякам «Тарасову ніч», знищивши велику кількість ворогів, причому багатьох представників найшляхетніших польських родів.
- Після укладення Переяславської угоди (29 травня 1630 р.), яка підтвердила умови Куруківської угоди і збільшила реєстр до 8 тис., Трясило з частиною козаків відійшов на Запорозжя, пізніше намагався організувати нове повстання проти Польщі.

Робота з картою

Позначте де відбулася вирішальна битва. Вирішальна битва відбулася під Переяславом. 20 травня 1630 р. козаки влаштували карателям «Тарасову ніч»

Вчитель: в українській літературі багатьма письменниками описуються події національно-визвольних повстань, зображуються життя та побут українського козацтва в різних жанрах, складено чимало пісень, балад, поем тощо. Яскравим підтвердженням цього є опис героїчного подвигу Федоровича у поемі Т.Г. Шевченка «Тарасова ніч», яка увійшла до збірки «Кобзаря». Я пропоную вам на доказ своїх слів заслухати уривок із поеми Т.Г. Шевченка «Тарасова ніч»

Зачитує вчитель

...Обізвавсь Тарас Трясило
Гіркими сльозами:
«Бідна моя Україно,
Стоптана ляхами!»
...Обізвався пан Трясило:
«А годі журиться!
А ходім лиш, пани-брати,
З поляками биться!»
...Лягло сонце за горою,
Зірки засіяли,
А козаки, як та хмара,
Ляхів обступали.
Як став місяць серед неба,
Ревнула гармата;
Прокинулись ляшки-панки —
Нікуди втікати!
Прокинулись ляшки-панки,
Та й не повставали:
Зійшло сонце — ляшки-панки
Покотом лежали.

Червоною гадюкою
Несе Альта вісти,
Щоб летіли крюки з поля
Ляшків-панків їсти.
Налетіли чорні крюки
Вельможних будити;
Зібралось козачество
Богу помолитись.
Закрякали чорні крюки,
Виймаючи очі;
Заспівали козаченьки
Пісню тії ночі, —
Тії ночі кривавої,
Що славною стала
Тарасові, козачеству,
Ляхів що приспала.

4.3. Повстання 1635 р. на чолі з Іваном Сулимою

Робота з історичним документом в групах

Учні опрацьовують. Потім складають протягом 1632 – 1634рр. тисячі козаків брали участь у польсько-московській війні. У 1634 р. було підписано Полянівський мирний договір, який знову вдався до спроби ліквідувати козацтво. До цього поляків спонукали постійні скарги на запорожців урядів Туреччини та Криму. Уже в 1635 році сейм Речі Посполитої затвердив спеціальну постанову «Про припинення козацького свавілля», на територію Наддніпрянщини було введено загоони коронного війська та за рішенням сейму було побудовану фортецю Кодак, щоб приборкати козаків, припинити втечі на Січ, ізолювати запорозьких козаків.

Фортеця Кодак мала могутні вали з оборонним укріпленням. Гарнізон фортеці складався з двохсот добре озброєних німецьких найманців. Козаки між тим розпочали підготовку до знищення фортеці. На їх чолі став Іван Сулима. У серпні 1653 р. 3 тис. козаків захопили фортецю й винищили весь гарнізон Кодаку. Однак поляки скористалися незгодами між козаками, по – зрадницьки схопленій і страчений у Варшаві.

Історична довідка

Фортеця Кодак відео

Іван Сулима

- Народився на Чернігівщині в родині дрібного шляхтича.
- Гетьман нереєстрових козаків, брав участь у походах проти турків тататар.
- У 1635 р. очолив повстання козаків, з якими захопив і зруйнував фортецю Кодак.
- Схопленій поляками і разом з іншими учасниками повстання страчений.

Учитель: скласти причинно – наслідковий ланцюжок

Історична мозаїка

(Участь козаків у польсько-московській війні → Полянівський мирний договір → спеціальна постанова «Про припинення козацького свавілля» → будівництво Кодаку → обрання гетьманом І.Сулиму → зруйнування фортеці Кодак)

4.4 Національно-визвольне повстання 1637 – 1638 рр.

Це повстання розпочали козаки-випищики- це козаки які були виписані з козацьких реєстрів на вимогу польського уряду

Вчитель: розправа над Сулимою не змогла козацький дух, а ще дужче розізлила козаків. Тому уряд Речі Посполитої вирішив переглянути реєстр Війська Запорізького, щоб вилучити з нього всіх неблагонадійних. Це стало поштовхом до нових повстань. Перше повстання очолив Павло Павлюк (Бут) 6 грудня 1637 р. проти Польщі, закликав рішуче стати «За віру християнську і наші золоті вольності». Вирішальна битва відбулася біля с. кумейками, на Черкащині, де перемогли жовніри. 11 грудня Павлюк вийшов на переговори з польським військом та його по - зрадницьки схопили березня 1638 року і пізніше стратили у Варшаві.

Повідомлення про документ

У березні 1638 року розпочав у Варшаві роботу сейм. Він ухвалив постанову під назвою **Ординація Війська Запорізького**, вона значно урізала права реєстровців.

Реакція козацтва на Ординацію» була миттєвою – повстання, яке очолив Яків Острянин проти Польщі. Переміг польське військо у квітні 1638 року під **м. Говтою**, а у травні зазнав поразки **під Лубнами**. У березні 1638 р. Я. Острянин виступив із Запорізької Січі на Лівобережну Україну. Разом з Дмитром Гунею він закликав українське населення до боротьби з поляками. У 1638 році Дмитро Гуня очолив повстання, після того, як Остряниця пішов на Слобожанщину. У гирлі р. Сула Д. Гуня обладнав табір, де козаки витримували облогу поляків, однак змушені були скласти зброю і визнати «Ординацію»

Отже, повстання охопили значну територію, та набуло великого розмаху. Давайте з нами розглянемо таблицю та з'ясуємо особливості, наслідки і значення повстань 20-30 –х рр..

Таблиця кожному

Особливості	Наслідки	Значення
Участь селян і міщан у повстаннях, масове покозачення населення. Боротьба за соціальне визволення. Релігійні гасла. Національно-визвольна спрямованість. Боротьба за встановлення козацьких порядків	Поширення ідей національного визволення серед українського населення. Набуття досвіду визвольної боротьби. Наступ польської влади на права козаків, посилення утисків козацтва	Повстання засвідчили, що козацтво є провідною верствою українського суспільства. У ході повстання вперше звучать звернення до всього населення України із закликом підтримати козаків. Чітко визначалася мета Боротьби — визволення України з-під влади Речі Посполитої

V. Узагальнення та систематизація знань

VI. Оцінювання учнів

VII. Підсумок уроку

Вірш

VIII. Домашнє завдання

1. Опрацювати § 16 за підручником.
2. Випереджальне завдання скласти історичний портрет Петра Могили та історичну довідку про Києво – Могилянську академію.
3. Виконати онлайн-вправу

Самостійна робота _____ (прізвище, ім'я учня)

1. Найбільший невільний ринок у Криму?

А) Очаків Б) Акерман В) Ізюм Г) Кафа

1

2. Як називався човен козаків?

А) Чайка Б) Галера В) Трієра Г) Сокол

2

3. У якому році гетьманом став П. Конашевич-Сагайдачний?

А) 1599 році Б) 1601 році В) 1616 році Г) 1621 році

3

4. У якому році відбулась Хотинська битва?

А) 1599 році Б) 1601 році В) 1616 році Г) 1621 році

4

5. Назва бойового прапора, під яким запорозькі козаки здавна ходили в морські походи?

А) Пірнач Б) Корогва В) Каламар Г) Бунчук

5

6. Частина українського козацтва, яку влада Речі Посполитої взяла на військову службу і внесла до спеціальних списків, мала назву:

А) Польське козацтво Б) Чорноморське козацтво

В) Реєстрове козацтво Г) Курінне козацтво

6

7. Хотинська війна відбувалася між:

А) Україною та Московією; Б) Московією і Польщею;

В) Польщею та Туреччиною; Г) Кримським ханством і Україною.

7

8. Спеціальні військові атрибути українського козацтва, які використовували в XVI—XVIII ст., називалися:?

А) клейноди; Б) партачі; В) ясир; Г) патронат.

8

9. У якому році П. Сагайдачний здійснив похід на Московію?

А) 1599 році Б) 1601 році В) 1616 році Г) 1618 році

9

10. Про яке століття говорять «доба героїчних походів козаків»?

А) XIV ст. Б) XV ст. В) XVI ст. Г) XVII ст.

Оцінка _____

Самостійна робота _____ (прізвище, ім'я учня)

1. Найбільший невільний ринок у Криму?

А) Очаків Б) Акерман В) Ізюм Г) Кафа

1

2. Як називався човен козаків?

А) Чайка Б) Галера В) Трієра Г) Сокол

2

3. У якому році гетьманом став П. Конашевич-Сагайдачний?

А) 1599 році Б) 1601 році В) 1616 році Г) 1621 році

3

4. У якому році відбулась Хотинська битва?

А) 1599 році Б) 1601 році В) 1616 році Г) 1621 році

4

5. Назва бойового прапора, під яким запорозькі козаки здавна ходили в морські походи?

А) Пірнач Б) Корогва В) Каламар Г) Бунчук

5

6. Частина українського козацтва, яку влада Речі Посполитої взяла на військову службу і внесла до спеціальних списків, мала назву:

А) Польське козацтво Б) Чорноморське козацтво

В) Реєстрове козацтво Г) Курінне козацтво

6

7. Хотинська війна відбувалася між:

А) Україною та Московією; Б) Московією і Польщею;

В) Польщею та Туреччиною; Г) Кримським ханством і Україною.

7

8. Спеціальні військові атрибути українського козацтва, які використовували в XVI—XVIII ст., називалися:?

А) клейноди; Б) партачі; В) ясир; Г) патронат.

8

9. У якому році П. Сагайдачний здійснив похід на Московію?

А) 1599 році Б) 1601 році В) 1616 році Г) 1618 році

9

10. Про яке століття говорять «доба героїчних походів козаків»?

А) XIV ст. Б) XV ст. В) XVI ст. Г) XVII ст.

Оцінка _____